

ויש לומר: בני ישראל פעלו כדברי רב אמי - הם לקחו כסף וזהב, שמלות ותכשיטים, ועשו את מצרים כמצודה בלי דגן. ואילו משה רבינו עשה כדברי ריש לקיש - על ידי לקיחת ארון יוסף הוא הוציא את הברכה מהיאור, מכאן ואילך היאור הוא נהר רגיל, נילוס, וכך עשה את מצרים 'למצולה בלי דגים', מעתה מצרים היא ארץ ככל הארצות.

(נר לשולחן שבת)

על המשותף בין פרעה לאלכסנדר מוקדון

ישנה מסורת שירמיהו הנביא קבור במצרים ולא ב"חצר המטרה" שבירושלים. ירמיהו ירד למצרים, להוכיח את היהודים נבואה קשה - הם רגמוהו באבנים והרגוהו... והמצרים הם שקברוהו, מפני שהיו אוהבים אותו, שהיה מתפלל עליהם שינצלו מהתמסחים הטורפים שהיו בנילוס... ואלכסנדר מוקדון הוציא עצמותיו, וקבר אותם באלכסנדריה. (ירמיהו מ"ד, מדרש אגדה מטות)

על הסיבה מדוע אלכסנדר מוקדון צוה להוציא את עצמות ירמיהו מקברו, מובא מדרש מעניין: כשבא אלכסנדר למצרים, צוה על אנשיו לבנות עיר חדשה. כאשר הניחו את היסודות לעיר, הגיחו חיות רעות והרסו אותם - "ויצו את חכמי מצרים ללכת ולבקש את קבר ירמיהו. להוציא את עצמותיו, ולקוברם בארבע פינות העיר, למען לא יבואו לתוכה לא נחש ואפעה וחיה רעה... ויעשו כן. והיא העיר הנקראת אלכסנדריה".

וכך גם עשה פרעה: 'ארון של מתכת עשו מצרים ליוסף, וקבעוהו בנילוס, בנהר, כדי שיתברכו מימיו'.
הרי לנו שני מלכים גויים אדירים, פרעה ואלכסנדר, היודעים את מעלת הצדיקים וזכותם המגינה על הארץ בה הם קבורים. ("נר")

"ויקח משה את עצמות יוסף - להודיע חכמתו וחסידותו של משה!"
'כמה מצוות חביבות על משה רבינו, שכל ישראל התעסקו בביזה, בכסף ובהבז והוא התעסק במצוות, בחיפוש אחר ארון יוסף בכל מצרים, שנאמר: "חכם לב יקח מצוות..."'
(שמות רבה ט')

תמהו המפרשים: א. במה ניכרת כאן חכמתו של משה, יש פה צדקות, אבל אין פה חכמה? ב. מדוע מצוות בלשון רבים, הרי זו מצוה אחת בלבד? ג. איך משה לא השתתף בביזה, וכי אפשר שעבר על ציווי ה' לקחת מהמצרים!?

ניישב שלש שאלות אלו במהלך אחד:
ה' צוה את ישראל לנצל את מצרים - "לא תלכו ריקם, ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות".
את מצרים אפשר 'לנצל' - לבזוז בשתי דרכים.

הראשונה: לקחת כסף, זהב, תכשיטים, שמלות וכדומה. והשנייה: לקחת ולמנוע מהם את הברכה והעושר של היאור.

כידוע היאור היה מקור עושרה של מצרים, הוא אשר הפך אותה מארץ מדברית עניה לממלכה כה עשירה. ארונו של יוסף הוטמן על ידי פרעה ביאור, כדי שהיאור יתברך בגללו, ואכן הארון הביא שפע של מים ובעקבותיו עושר עצום.

לקחת את ארון יוסף זה גם אופן של ביזת מצרים. מכאן ואילך הברכה שמשפיע ארונו של יוסף תמנע מהמצרים, ותעבור לבני ישראל המחזיקים בארון.

ממילא מובן היטב, משה לקח את ארונו של יוסף "מדין ביזה!" ומתכוון לקיים בכך שתי מצוות: 'מצות קבורה ומצות ביזה'. ובזה מתגלית חכמתו הגדולה של משה, שעל ידי מעשה אחד הרויח שתי מצוות, ולכן נאמר עליו "חכם לב יקח מצוות".

מי עוד יצא עם בני ישראל ממצרים?

בתיא. מנין שהעלה משה את עצמות בתיה בת פרעה עמו? דכתיב 'ויקח משה את עצמות יוסף', 'את' לרבות עצמות בתיה. ("חמדת הימים") אמנם ברוב הספרים מובא שבתיה היא משתי הנשים שנכנסו בחייהן לגן עדן - 'עשרה צדיקים נכנסו בחייהם לגן עדן... בתיה - לפי שגידלה למשה והצילתו ממייתה'. השניה היא שרת, המגלה למשה היכן נמצא ארונו של יוסף! ("בראשית רבתי" ח"י שרה)

מלאכים. בברית בין הבתרים כשנגזר על בני אברהם גלות ירדו מלאכי השרת למצרים ושהו שם, ויצאו יחד איתם. ("ליקוט ראובני")
"בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים" - 'כל' לרבות מלאכי השרת, אלו תשעים אלף ריבוא מלאכים שירדו עם השכינה בחצי הלילה, כשהיכה את הבכורים. ("שכל טוב" י"ב)

ניצוצות קדושה. באשר הגלות מכפרת עוון, כאשר יצאו בני ישראל ממצרים העלו את כל ניצוצות הקדושה שהיו במצרים, ולכן עלו עמהם גרים רבים. ולא נשאר במצרים אף ניצוץ קדושה, ולכן הזהירנו הקב"ה שלא לבוא מצרימה!
(צ"ח ברכות ט:)

עצמות השבטים: עלו עם יוסף - "אתכם". (מהרש"א סוטה יג. ועוד) כל אחד מהשבטים בארונו מסיבב ליוסף. כל שבט וארונו. דינה: '... שהעלו אותה עם עצמות אחיה'. (רמב"ן ל"ד י"ב - ג' אפשרויות!)

ונמשך לבאר:
העושר של כל מדינה נקבע על ידי דברים רבים כגון: תעשייה, מחצבים, מיקום, חקלאות, מים, אקלים, תחבורה ומעל כולם ההון האנושי, שהוא חכמתם ותבונתם של תושביה.

ישנם שתי דרכים לבזוז מדינה: אפשר לרוקן את הבנקים, את אוצרות הזהב, לבזוז את החנויות, את בתי החרושת וכדומה. זה אמנם נזק עצום, אבל זה דבר זמני, שהרי תוך שנים מספר התושבים יעבדו, יעמלו ובחוכמתם יחזירו את העושר למדינה.

ישנה אפשרות חריפה יותר: לרוקן את הארץ מכל מחצביה, לפגוע בתשתיות, להרוג את חכמיה. לרוקן את משרד הפטנטים... וכך יקח שנים רבות עד שיחזרו לעושרם הקודם.

ונראה שבה נחלקו רב אמי וריש לקיש בגמרא. "רבי אמי אמר: מלמד שעשו את מצרים כמצודה שאין בה דגן. וריש לקיש אמר: עשאוה כמצולה שאין בה דגים". ("וינצלו את מצרים" - ברכות ט:)
רב אמי אמר: מצרים עתה מצודה בלי דגן, כלומר זהו הרס זמני בלבד, שהרי לכשיכניסו דגן חדש למצודה, שוב יגיעו וילכדו עופות בתוכה, ומצרים תחזור לעצמה ולעוצמתה.

ואילו ריש לקיש אמר שמצרים נהפכה למצולה בלי דגים, כוונתו להרס גמור, כמו שדגים לעולם לא יגיעו למצולה העמוקה והחשוכה כך גם מצרים.

מדברי תורתו של הגאון רבי יוסף צבי סלנט - "באר יוסף"

"וחמושים עלו בני ישראל ממצרים". בתרגום יונתן פירש 'וחמושים', שכל אחד מישראל היה עם חמישה טפלי. ובתרגום ירושלמי פירש חמושים, שהיו מזויינים במעשים טובים.

ויש להבין: א. איך יתכן שלכל אחד היו חמישה ילדים, מספר שווה לכולם? ב. איזה מעשים טובים היו להם, הלא רק אתמול נאמר עליהם 'ואת ערום ועריה', שלא היה להם שום מצוות, שלכן נתן להם פסח ומילה, ואיך נעשו מלאים במעשים טובים?

הענין יבואר על פי המכילתא, ש'חמושים' פירושו, שבמכת חושך מתו רשעי ישראל, ארבע חמישיות מעם ישראל. והנה בוודאי נראה שילדיהם נותרו בחיים, כי מה פשעו שימותו במצרים, אם כך כל משפחה שיצאה ממצרים לקחה עמה את הילדים הללו, נמצא שכל אחד מישראל יצא עם 'חמישה טפלי', דהיינו חמש משפחות של ילדים, אחת שלו וארבעה יתומים.

'וחמושים' - לפרסם צדקתם של ישראל, הולכים למדבר, אל ארץ לא נודעת ולוקחים עמם מליוני יתומים, תינוקות ונערים. כל משפחה לקחה עמה עוד עשרות ילדים... נטלו על עצמם עול לפרנס, לחנך ולדאוג להם.

נמצא שדברי המכילתא, תרגום יונתן וירושלמי עולים בקנה אחד!

אף הילדים והעוברים אמרו שירה בים'. (סוטה ל: ויש להבין, בשלמא הילדים אמרו שירה, שהרי ה' עשה עמם נס מיוחד, שנבלעו באדמה ... (סוטה יא: עיי"ש) אולם העוברים לכאורה לא נעשה להם נס מיוחד, שמתוך זה הכירו את ה' ועל מה אמרו שירה?

ויש לומר: הגמרא אומרת כשיש רוח קדים אישה מפלת (גיטין לא:). והנה בקריעת ים סוף ה' הולין את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, כיון שכן מדרך הטבע הנשים היו צריכות להפיל עובריהם, אלא שהקב"ה עשה נס ונשארו בחיים, ועל זה אמרו העוברים שירה מיוחדת על הנס שנעשה להם במיוחד.

"ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים".

השאלה הנודעת, היתכן שאנו היינו עדיין עבדים במצרים, הרי כבר כמה דורות נתבטלו חוקי העבדות?!

ויש לומר: אילו הקב"ה לא הוציא את אבותינו ממצרים, מאותו בית עבדים סגור ומסוגר, אילו לא יציאה זו היה נשאר בתוקף ענין העבדות בעולם עד היום, דבר זה שבוים אחד יצאו מליוני איש עשתה רושם ופרסום בעולם, יציאת מצרים היא שכבשה את הדרך לשחרור ופריקת עול העבדות לעולמים!

וזה שנאמר "ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו", שהחסד של יציאת מצרים נמשך ממנו חסד על כל העולם ולעולמים.

"ושאלה אשה משכנתה ... וישתם על בניכם ובנותיכם". מדוע הציווי נאמר רק על הנשים והילדים? [ידוע בזה תירוץ המגיד רבי זאב מוילנה!]

במכילתא מובא שפרעה פיתה את עמו לרדוף אחר ישראל, פתח להם את אוצרותיו כדי לזרזם להלחם בישראל. אם כן היה גלוי לפני ה' שבביזת הים יקחו מלבושים יקרי ערך הרבה יותר מאשר ביציאת מצרים, אולם בגדי נשים וקטנים לא יהיה להם בביזת הים, שהרי הם בוודאי לא היו בחיל פרעה לרדוף אחריהם.

לכן זירז לקחת מהמצרים שמלות ובגדים עבור הנשים והילדים!

מהו הדבר הכי טוב שהוציאו ממצרים?

שמלות! וכפי שכתוב בפסוק: "וישאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות" - אחרון אחרון חביב, וכדברי רש"י: השמלות היו חשובות להם יותר מכסף וזהב...

תמה רבי חיים פאלאג'י, הרי מצינו שהראשון הוא החשוב: חיטה בשבעת המינים, יהודה בקרבנות הנשיאים? ותירץ, בדבר הנוגע למצוה, המוקדם הוא חביב, דוגמת "זריזין מקדימין", אך בעסקי העולם הזה, האחרון הוא החביב.

הנראה לי ליישב על דרך החידוד שאלתו זו של רבינו, על פי הש"ך, שכתב שביזת הים היתה שכר האנשים, וביזת מצרים היתה שכר הנשים, וזהו 'שאלה אשה משכנתה', לכן השמלות היו חשובות יותר, כי זו היתה ביזת הנשים... (נר לשולחן שבת)

המלאך גבריאל ויציאת מצרים:

ו"ילך איש מבית לוי" - עמרם נלקח בידו של גבריאל שהביאו ליוכבד, וחזר ונשאה.

בא גבריאל וחבט את שפחות בת פרעה בקרקע. (סוטה יב:)

גבריאל היכה את משה בתיבה, כדי שיבכה, ואז בתיה תתמלא רחמים עליו.

במעשה הגחלים והזהב - בא גבריאל ודחה את ידו של משה מקערת הזהב, כדי שיתפוס את הגחלת.

כשהרג משה את המצרי, תפסו את משה ורצו להורגו. ירד גבריאל מן השמים בדמות משה וכך ניצל.

בסנה - "וירא מלאך ה'" רבי חנינא אמר זה גבריאל. (ש"ר ב')

במלון - גבריאל ירד מן השמים כדי לשרוף את משה, והלהבה נהפכה לנחש, לבולעו.

בבוא אהרן ומשה לארמון פרעה, בכל שער היו שישים גיבורי מלחמה, אחזם פחד גדול, החלו מרתתים, ירד גבריאל מן השמים והכניסם לתוך הארמון.

גבריאל הגביה את הפתח בטרקלין ארמונו של פרעה, כך נכנסו משה ואהרן מבלי להשתחוות לפרעה.

רחל בת שותלח היתה עובדת עם בעלה בפרך, רומסים בקש ומכנינים לבנים וילדה תינוק ונתערב ולדה ונרמס בטיט, ועלתה צעקתה למרום. ירד גבריאל ולקח המלבן והניחו לפני כסא הכבוד - נגאלו בצעקה מזעזעת לב זו של רחל! (פרד"א מ"ח ורד"ל)

ודבר מופלא הוא:

גבריאל הוא שהביא להשתלשלות ירידת בני ישראל למצרים. כפי שנאמר בפרשת וישב "וימצאהו איש" - זה גבריאל, הוא האיש ששולח את יוסף לאחים, למכירתו וממילא מצרימה.

בפגישתם הראשונה של יוסף ואחיו במצרים נאמר "ויכירם" - ביקש יוסף לקבל את אחיו בסבר פנים יפות, ובא גבריאל, אותו המלאך שמצאו תועה - נראה ליוסף בדמות איש, החל לקטרג עליהם והיה אומר לו: 'על אלה אתה מרחם, אין אתה יודע כמה צרות עשו בך, שהשליכו אותך לבור?!?!'... מיד התנכר אליהם, לכן סיים בלשון יחיד, 'ויכר'. 'ויתנכר' עולה בגימטריא 'על ידי האיש גבריאל' - 686. (בעה"ט מקץ מ"ב ז' מדרש 'אגדת בראשית' הובא ב'תורה שלמה')

ליל פסח - בשעה שנכנס יעקב לקבל את הברכות מיצחק, נמס לבו ונצטננו שוקיו והיה לבו רפה כשעווה, ונפלו עליו אימה ופחד ולא היה מסוגל להכנס, עד שבאו שני מלאכים, מיכאל וגבריאל והדפו אותו פנימה, ההזיקו בשני ידיו וסיעו לו לעמוד בפני אביו. (מדרש)

והוא העוזר והמגן על ישראל במצרים, כדי שיוכלו להגאל, הוא זה שמלמד את יוסף שבעים לשון. (סוטה לו:). הוא שמבא מתוך הסנה את אסנת אל אשת פוטיפר, למצרים (חזקוני פר' מקץ מ"א מ"ב).

וביציאה ממצרים - הביא ב"ילקוט שמעוני" (בשלה רמ"א): "עמד עוזא שר של מצרים ואמר 'אתה גזרת על אומה זו שעבוד'. שתק מיכאל... באותה שעה עמד גבריאל ולקח מלבן של טיט ואמר 'ריבוננו של עולם הלא שעבדו בניך שעבוד קשה כזה, רחם עליהם!' מיד חזר ה' וישב עליהם במידת הדין וטבעם בים. (עיי"ש) וכן בים סוף, הוא שהעמיד את המים כחומה, כפי שכתבו בעלי התוס' (י"ד כ"ט): "חמה" כתיב - לפי שבתחילה הים נתמלא חמה על ישראל עד שבא גבריאל ושםם כחומה בתוך הים.

והיה גבריאל מכריז למים שמיימין: 'הזהרו בישראל שעתידין לקבל תורה, בימינו של ה"'. ולמים שבשמאל הכריז: 'הזהרו בישראל שעתידין להניח תפילין בשמאל', חזר ואמר למים שאחריהם: 'הזהרו בישראל שעתידין להתעטף בציצית מאחור', והמים שומעים דבריו ועומדים כחומות.

זיהי באשמורת הבוקר - בלילה עמד גבריאל להרוג את המצרים. אמר הקב"ה: 'המתן להם עד אותה שעה שפעל אברהם אביהם עמי'. כיון ששמע גבריאל כן, לא נגע בהם כל הלילה. (מדרש אבכיר)

כוחן של נגיעות - המצרים חשבו - היו בטוחים שכל מה שעשה הקב"ה, כל המכות, כל ההתעללות בהם היא כדי שבני ישראל יטבעו בים סוף!!! (באר יוסף)